

بررسی علل افت تحصیلی هنرجویان رشته‌های شاخه فنی و حرفه‌ای

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی علل افت تحصیلی در هنرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری بود و در آن نقش چهار عامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. روش اجرای این پژوهش، توصیفی - پیمایشی ست. جامعه آماری پژوهش را هنرآموزان هنرستان‌های سطح استان تشکیل می‌دهد، که از بین آن‌ها تعداد ۳۵۸ نفر (۱۸۹ دختر و ۱۶۹ پسر) به شیوه طبقه‌ای تصادفی به‌عنوان نمونه انتخاب گردیده‌اند.

برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه در راستای سؤالات پژوهش به‌صورت بسته پاسخ و در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) تهیه شده است. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از روش وابسته به محتوا استفاده و ضریب پایایی با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ $0/92$ برآورد شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (جدول فراوانی،

درصد، میانگین، نمودار و...) و آمار استنباطی (آزمون t تک متغیره، آزمون فریدمن، آزمون t مستقل و آزمون تحلیل واریانس یکراهه) استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش نشان داده است که عوامل افت تحصیلی هنرآموزان هنرستانی استان از نظر آن‌ها به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: عوامل آموزشی با میانگین $(3/7)$ ، عوامل اجتماعی با میانگین $(3/37)$ ، عوامل خانوادگی با میانگین $(3/13)$ و عوامل فردی با میانگین $(2/93)$. بین عوامل اجتماعی افت تحصیلی، برحسب جنسیت پاسخ‌گویان، تفاوت معنادارست. همچنین بین عوامل فردی، اجتماعی و خانوادگی برحسب پایه تحصیلی هنرآموزان نیز تفاوت، معنادارست. مقایسه عوامل افت نشان داده است که بین عوامل فردی، اجتماعی و خانوادگی برحسب سن نیز تفاوت معنادارست.

کلیدواژه‌ها:

افت تحصیلی،
هنرستان، فردی،
آموزشی، خانوادگی،
اجتماعی

با مشکلاتی چون افت تحصیلی مواجه‌اند. لذا این پژوهش در صدد یافتن پاسخ به این سؤال است که عوامل افت تحصیل هنرجویان شاخه فنی و حرفه‌ای کدام‌اند؟

● اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه بچه‌های مدرسه‌رو، تا پایان دوران مدرسه تقریباً با دنیای کار بیگانه‌اند، به طوری که وقتی پا به دنیای کار می‌گذارند، شدیداً با مشکل مواجه می‌شوند. تنوع استعدادها، سلیقه‌ها و علاقه‌های جوانان، برنامه‌ریزان و طراحان نظام‌های آموزشی را ملزم می‌سازد که با واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی قابل تحقق و معقول و با درک نیازهای فردی و اجتماعی هنرجویان آنان را به سوی شاخه‌ها و رشته‌های مختلف تحصیلی هدایت کنند.

به‌علاوه نیازها و منافع فردی هنرجویان نیز چنین حکم می‌کند که بعد از خاتمه دوره راهنمایی تحصیلی، یا دوره اول متوسطه گروهی از آنان به آموزش‌های نظری و گروهی دیگر به سوی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هدایت شوند. مسئله مهم این است که برای علاقه‌مندان نوجوان در انتخاب شاخه‌های فنی و حرفه‌ای چه تمهیدات شغلی و اجتماعی را باید فراهم ساخت و به چه امکانات و شیوه‌های جذب باید متوسل شد تا آنان با رغبت و اشتیاق به سوی این آموزش‌ها گرایش پیدا کنند.

● سؤالات

۱. عوامل فردی تا چه حد موجب افت تحصیلی هنرجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای در استان چهارمحال و بختیاری می‌گردد؟
۲. عوامل خانوادگی تا چه حد موجب افت تحصیلی هنرجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای در استان چهارمحال و بختیاری می‌گردد؟
۳. عوامل آموزشی تا چه حد موجب افت تحصیلی هنرجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای در استان چهارمحال و بختیاری می‌گردد؟
۴. عوامل اجتماعی تا چه حد موجب افت تحصیلی هنرجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای در استان چهارمحال و بختیاری می‌گردد؟
۵. آیا بین عوامل افت تحصیلی هنرجویان فنی و حرفه‌ای تفاوت وجود دارد؟

● مقدمه

ورود به مدرسه، نقطه آغازی برای حرکت مداوم در مسیر آموزش است، اما در بین راه عواملی موجب کندشدن حرکت هنرجویان در مسیر تحصیل یا ترک تحصیل آنان می‌شود. شکست تحصیلی، که نمونه بارز آن ترک تحصیل، تکرار پایه، افت تحصیلی و اخراج از مدرسه است، همه ساله گذشته از هدر دادن مقدار زیادی از منابع مالی و انسانی جامعه، در حیات فردی و اجتماعی انسان‌ها نیز آثاری مخرب و جبران‌ناپذیر برجا می‌گذارند.

بررسی اولیه حاکی از آن است که نظام آموزش و پرورش ایران در جهت نیل به این اهداف موفقیت لازم را نداشته است. این عدم موفقیت، اغلب به صورت تکرار پایه، ترک تحصیل زودرس و افت یادگیری بروز کرده و هر سال خسارت‌هایی را مستقیم یا غیرمستقیم بر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه، خانواده‌ها و خود هنرجویان وارد ساخته و در مجموع کارآیی درونی و نیروی نظام آموزشی را با کاستی‌هایی روبه‌رو کرده است. این خسارات، در دوره‌هایی که از نظر سرانه هزینه‌گرفتی را بر آموزش و پرورش تحمیل می‌کند بیشتر نیز خواهد شد. یکی از این دوره‌ها دوره متوسطه و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است. در این دوره هم، مانند سایر دوره‌های آموزشی، افت تحصیلی وجود دارد و به دلیل بافت دانش‌آموزی آن، چه‌بسا افت تحصیلی آن از سایر دوره‌ها بیشتر باشد. در همین راستا در این پژوهش کوشیده‌ایم که علل و عوامل افت تحصیلی هنرجویان دوره متوسطه شاخه فنی و حرفه‌ای را مورد بررسی قرار دهیم.

● بیان مسئله

یکی از اهداف نظام آموزش متوسطه گسترش، توسعه و تعمیق آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است و در این راستا آماده‌سازی هنرجویان جهت ورود به بازار کار و یافتن کار متناسب با ویژگی‌های شخصیتی و عملی آن‌هاست. اما می‌بینیم که این هدف امروزه کمتر تحقق یافته است و نه تنها هنرجویان جذب بازار کار نشده‌اند بلکه در همان دوران تحصیل نیز

بین افسردگی
و افت تحصیلی
دانش‌آموزان رابطه
معنی‌داری وجود
دارد

● تعریف آموزش

آموزش معادل کلمه لاتین (instruction) است که آن را به صورت فراهم کردن فرصت برای یادگیری شاگردان تعریف کرده‌اند. معمولاً فعالیت‌هایی را که معلم در یادگیرندگان به قصد یادگیری به تنهایی یا به کمک مواد آموزشی انجام می‌دهد، آموزش می‌نامند. چه این معلم در دبستان، دبیرستان، دانشگاه و یا در یک دوره کوتاه مدت کارآموزی مشغول به آموزش باشد. در این تعریف آموزش به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که از سوی معلم طراحی می‌گردد و هدف آن آسان ساختن یادگیری شاگردان است. یادگیری فعالیتی است که از سوی یادگیرنده انجام می‌شود و خود او در به وجود آوردن آن دخالت مستقیم ندارد و نقش معلم صرفاً فراهم کردن شرایط و امکاناتی است که یادگیری را آسان می‌کند. در واقع معلم از راه آموزش، در تجارب یادگیری هنرجویان دخل و تصرف می‌کند، تا در آن‌ها یادگیری به وجود آورد.

● اهمیت آموزش

در مجموع دگرگونی‌های اجتماعی جدید در قرن اخیر سبب شده است که گرایش شدیدی نسبت به آموزش و پرورش به وجود آید. در جوامع پیشرفته امروز، به مسئله آموزش و پرورش توجه ویژه‌ای می‌شود و آموزش و پرورش نسبت به دیگر فعالیت‌های اجتماعی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (معیری، ۱۳۷۴).

کانت آموزش را بزرگ‌ترین و دشوارترین مسائل مبتلا به انسان می‌داند (شکوهی، ۱۳۷۶: ۲۰). آموزش به‌طور کلی دانش و مهارت‌های ادراکی و غیرادراکی افراد را ارتقا می‌بخشد. دانستن واقعیت‌ها و فرایندها، توان درک مفاهیم و به کارگیری آن، توانمندی حل مسئله و کسب قدرت تحلیل و استدلال از جمله مهم‌ترین مهارت‌های ادراکی هستند که افراد از طریق آموزش دیدن به آن می‌رسند (نادری، ۱۳۸۳).

به عقیده لیم (۲۰۰۱) عوامل متعددی در توسعه سریع کشورهای نقش دارد. یکی از آن‌ها وجود نیروی کار با مهارت، نظم و انضباط و تعهد مناسب است. آموزش و پرورش می‌تواند نقش بسیار

اساسی در خلق و ساختن چنین نیروهایی ایفا کند. اهمیت دیگر آموزش در آن است که توان یادگیری افراد را ارتقا می‌بخشد. یعنی یک نظام آموزشی کارآمد به دنبال یاددادن نحوه یادگیری به افراد تحت تعلیم است به گونه‌ای که در نتیجه آن یادگیری چگونه یاد گرفتن برای افراد محقق می‌شود؛ این نوع آموخته‌ها برای مراحل بعدی زندگی افراد حایز اهمیت است (نادری، ۱۳۸۳).

مهارت‌های شناختی درست مانند: گوش دادن، سخن گفتن، اندیشیدن، استدلال نمودن، قدرت تحلیل، طرح و حل مسئله، تفکر انتقادی، تفکر خلاق و جست‌وجوگری از جمله عادات درست یادگیری است و مسئولیت سنگین پرورش این مهارت‌ها برعهده نظام آموزشی است (مشایخ، ۱۳۷۹).

البته انسان به گونه‌ای آفریده شده است که می‌تواند این مهارت‌ها و دانش‌ها را از طریق تجربه‌اندوزی به دست آورد اما آموزش در مقایسه با تجربه‌اندوزی دو مزیت اساسی دارد: اولاً در فرایند آموزش تجربه‌های موفق دیگران به همراه مهارت‌ها و تخصص‌های مبتنی بر تحلیل‌های علمی به‌طور نظام‌مند به افراد آموخته می‌شود که مسلماً دامنه و کارآمدی این مهارت‌ها و تخصص‌ها در مقایسه با تجربه شخصی بسیار گسترده‌تر و فراگیرتر است. ثانیاً در روش تجربه‌اندوزی، افراد بایستی به‌طور جدی درگیر مسایل واقعی شوند تا عملاً امکان کسب مهارت‌های تجربی فراهم شود که این امر از لحاظ زمان، فرایندی زمان‌بر و ناکارآمد است، در حالی که از طریق آموزش، قبل از ورود به زندگی پیچیده اقتصادی-اجتماعی، افراد مهارت‌های مورد نظر را فرا گرفته و برای ورود به محیط مزبور آماده می‌شوند (نادری، ۱۳۸۳).

● عوامل مؤثر بر یادگیری

بعد از طرح دیدگاه‌های مختلف درباره عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی باید گفت شکست تحصیلی یا کاستی در پیشرفت تحصیلی ناشی از تعامل میان متغیرهای بسیاری است. برخی متأثر از خود دانش‌آموز، برخی مرتبط با خانواده، جامعه محلی و جامعه زیست‌محیطی است و بقیه به مدرسه مربوط می‌شود، مانند: نامناسب بودن

نقش عوامل خانوادگی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی از نظر آن‌ها بیش از حد متوسط است



از نظر هنرجویان نقش عوامل آموزشی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی در حد متوسط بالاست

روش‌های تدریس، بی‌توجهی به فرایند تدریس-یادگیری، ناکافی بودن منابع و نبود جاذبه کافی در برنامه درسی (مشایخ، ۱۳۷۹).

● افت تحصیلی

تعریف اول: افت تحصیلی عبارت است از عدم موفقیت در تحصیل و وقوع ترک تحصیل یا ترک تحصیل زودرس، تکرار پایه تحصیلی و مردودی در نظام آموزش و پرورش و ترک یک دوره تحصیلی قبل از اتمام آن (اسدی و مرادپور، ۱۳۸۱).

تعریف دوم: منظور از افت تحصیلی کاهش عملکرد تحصیلی و درسی دانش‌آموزان از سطحی رضایت‌بخش به سطحی نامطلوب است. پس مقایسه و سنجش سطح عملکرد تحصیلی قبلی و فعلی دانش‌آموزان بهترین شاخص افت تحصیلی است (مسلمان، ۱۳۸۴).

اما مفهوم افت تحصیلی صرفاً در مردودی یا شرکت در امتحانات مجدد (تجدیدی) خلاصه نمی‌شود، و می‌تواند شامل هر دانش‌آموز و دانشجویی شود که آموخته‌های آموزشی و پیشرفت دانشگاهی او کمتر از توان بالقوه و حد انتظار اوست. براساس این تعریف، دانش‌آموزان تیزهوش نیز ممکن است دچار افت تحصیلی شوند (بیابانگرد، ۱۳۸۰).

عمده‌ترین عوامل خانوادگی مؤثر در پیشرفت یا افت تحصیلی عبارت‌اند از:

- × شرایط عادی و امنیت محیط خانواده
 - × شرایط اجتماعی اقتصادی
 - × تحصیلات و سطح فرهنگ خانواده
 - × تعداد اعضای خانواده
 - × اشتغال مادران
 - × ارتباط بین اولیا و مربیان
 - × اثرات تلویزیون
 - × حاکمیت ارزش‌های مادی (بیابانگرد، ۱۳۸۰)
- در بررسی مقاله انجام شده در غرب سه گرایش عمده در زمینه توضیح و مقابله با این پدیده اجتماعی وجود دارد:

۱ افت تحصیلی و عوامل فردی: در شروع قرن بیستم عقب‌ماندگی تحصیلی را به‌طور عمده ناشی از عوامل فردی می‌دانستند و خصوصیات

شخصیتی، کمبودهای ذهنی، اختلالات روانی و عاطفی را از عوامل عمده افت تحصیلی دانش‌آموز تلقی می‌کردند. در آن زمان اعتقاد بر این بود که اگر با وجود امکاناتی که برای برخورداری از آموزش و پرورش در اختیار کودک قرار می‌گیرد او نتواند به موفقیت تحصیلی دست یابد، این امر ناشی از تنبلی یا عقب‌ماندگی ذهنی اوست.

اما افزایش تقاضا برای آموزش و پرورش و در نتیجه، شکست تحصیلی گروه‌های عظیمی از دانش‌آموزان قشرهای آسیب‌پذیر جامعه و همچنین مطالعاتی که در مورد علل شکست تحصیلی انجام گرفت، عامل فردی را به‌عنوان مهم‌ترین دلیل شکست تحصیلی مورد تردید قرار داد (بازرگان، ۱۳۸۰).

۲ افت تحصیلی و کمبودهای خانوادگی:

از اواسط قرن بیستم به‌تدریج شکست تحصیلی نه به‌عنوان پدیده‌ای فردی، بلکه به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت و در بین سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۶۰ سرمایه‌گذاری‌های وسیعی برای مبارزه با نابرابری‌های اجتماعی اختصاص داده شده. در آن دوره بسیاری از متخصصان، عوامل اجتماعی و فرهنگی را دلیل افت تحصیلی دانستند.

۳ افت تحصیلی و عوامل درون مدرسه‌ای:

گرایش سوم - که از اواخر سال‌های ۱۹۶۰ میلادی و در سال‌های ۱۹۷۰ موضوع مقالات مربوط به جامعه‌شناسی را در غرب به خود اختصاص داده بود - شکست تحصیلی را ناشی از عوامل درون‌سازمانی یعنی عوامل مربوط به مدرسه می‌داند. جریان فکری فوق نقش‌گزینشی مدرسه را مورد انتقاد قرار می‌دهد، نقشی که به‌طرد و محروم کردن گروه‌های بی‌شماری از دانش‌آموزان می‌انجامد. در این زمینه جامعه‌شناسانی مانند بوردیو و پاسرون و بودلو در فرانسه از پیشگامان این جریان فکری هستند، که به‌عدم تناسب مدرسه با شرایط، امکانات و نیازهای کودکان با محیط مدرسه توجه دارند، و اشکال اساسی را به ناتوانی مدرسه در

آن در مقاطع مختلف تحصیلی همیشه مورد نظر عده‌ای از صاحب‌نظران بوده و می‌باشد و همواره بررسی علل و عوامل آن در مقاطع مختلف تحصیلی، پایه‌های تحصیلی مختلف و مکان‌های جغرافیایی متفاوت می‌تواند بسیاری نکات و مسائل مبهم را روشن نماید و برای برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزشی، مورد توجه و استفاده قرار گیرد. افت در نظام آموزش و پرورش یعنی به هدر دادن و تلف نمودن یکی از موارد ذیل:

- (۱) پرورش و یادگیری انسان‌ها.
 - (۲) تأسیسات ساختمانی و تجهیزات مدارس و مؤسسات آموزشی.
 - (۳) ارزش کار معلمان و وقت دانش‌آموزان.
- کاربرد اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان اقتصاددانان گرفته شده که آموزش و پرورش را به صنعتی تشبیه می‌کنند که بخشی از سرمایه و مواد اولیه‌ای را که باید به محصول نهایی تبدیل شوند تلف نموده و در جایی دیگر افت را به اصطلاح «قصور در تحصیل» یا «واماندگی از تحصیل» می‌داند (امین فر، ۱۳۶۵).

● تحقیقات داخلی

دفتر هماهنگی طرح‌ها و برنامه‌ریزی توسعه اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان (۱۳۶۱). به محاسبه میزان افت تحصیلی در این استان در سال تحصیلی (۶۱ - ۱۳۶۰) مبادرت ورزیده که به نتایج ذیل رسیده است: ۱. میزان مردودی دختران کمتر از پسران بوده است (۲۶ درصد در مقابل ۳۸ درصد). ۲. تعداد دانش‌آموزان دختر کمتر از پسر، و تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های مدارس پسرانه مخصوصاً در روستاها بیشتر از تراکم کلاس‌های مدارس دخترانه است. ۳. دختران به نمره و قبول شدن اهمیت بیشتری نشان می‌دهند. ۴. معلمان زن معمولاً امتحانات را آسان‌تر از معلمان مرد می‌گیرند.

علوفی (۱۳۶۹). تحقیقی تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه نظری شهر کرمان از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان» انجام داده است. طبق نتایج به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه‌های دانش‌آموزان عوامل مؤثر در افت تحصیلی عبارت‌اند

سازگار کردن خود با کودکان طبقات محروم جامعه و نیازهای آنان نسبت می‌دهند (بازرگان، ۱۳۸۰).
بورديو می‌گوید: «مدرسه ابتدایی که باید عامل اصلی برقراری تساوی اجتماعی باشد خود در حقیقت بزرگ‌ترین عامل تبعیض است. مدرسه ابتدایی ابزار پیشرفت و ترقی و دکان طبقه مرفه می‌باشد، و براساس فرهنگ طبقه متوسط و انتظارات این طبقه شکل گرفته است.» این جریان فکری محتوا و روش‌های آموزش و پرورش، روابط حاکم بر مدرسه، نظام ارزشیابی، انتظارات مقررات مدرسه را زیر سؤال قرار داد و اعلام کرد که مدرسه نقشی گزینشی دارد و برای کسانی مناسب است که پیش از این که قدم به صحن مدرسه بگذارند از محیط خانوادگی و روش‌های تربیتی خاصی بهره‌مند بوده‌اند، اما کودکان طبقه محروم با عدم آمادگی قبلی، با تجربیات ناموفق و تلخ مدرسه، با پیش‌داوری و انتظار منفی معلمان، با انتظارات خشک و ساختار سلسله‌مراتبی مدرسه نمی‌توانند رابطه‌ای مثبت با درس و تحصیل برقرار کنند و در نتیجه، با از دست دادن اعتماد به نفس خود دچار افت و عقب‌ماندگی تحصیلی می‌شوند (بازرگان، ۱۳۸۰).

● ملاک‌های تشخیصی افت تحصیلی

برای تشخیص افت تحصیلی دانش‌آموز، باید از بین ملاک‌های زیر حداقل ۳ ملاک در فرد وجود داشته باشد:

- (۱) پس از یک دوره موفقیت کامل تحصیلی یا متوسط به تدریج یادگیری دچار افت شده و نمرات سیر نزولی پیدا کند.
- (۲) حداقل در دو نوبت امتحانی در چند درس نمره کمتر از ۱۰ به‌دست آورد.
- (۳) عدم تمایل به انجام کارهای گروهی در مدرسه.

- (۴) بی‌اعتنایی نسبت به مدرسه و معلم.
- (۵) در کلاس درس به خیال‌بافی مشغول شدن.
- (۶) مشکلات رفتاری نظیر پرخاشگری یا افسردگی از خود نشان دادن.
- (۷) غالباً دیر به کلاس آمدن.

با توجه به مسائل مطرح شده، می‌توان نتیجه گرفت که افت تحصیلی و توجه به علل و عوامل

نقش عوامل اجتماعی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی بیش از حد متوسط است

از عوامل خانوادگی (عدم محیط آرام خانوادگی) - عوامل اجتماعی (بیکاری تحصیل کرده‌ها). عوامل آموزشی (عدم استفاده از وسایل کمک آموزشی) عوامل فردی (ترس و دلهره از امتحان و ضعف حافظه) - طبق نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه‌های دبیران، عوامل مؤثر در افت تحصیلی (مردودی) دانش‌آموزان عبارت‌اند از: عوامل اجتماعی (عدم اطمینان به آینده شغلی) عوامل خانوادگی (محیط ناآرام خانواده) عوامل آموزشی (زیاد بودن تعداد دانش‌آموزان در کلاس) و عوامل فردی (ناراحتی جسمانی و عدم استعداد تحصیلی...). طبق نتایج، کلیه فرضیات این تحقیق مورد تأیید قرار گرفته‌اند و تفاوت در نتایج (بیان ترتیب عوامل) به‌طور طبیعی ناشی از اختلاف و نگرش‌ها و سایر عوامل و متغیرهای دیگر می‌باشد. کرامتی (۱۳۷۰) طی تحقیقی تحت عنوان «بررسی و تجزیه و تحلیل عوامل درون سازمانی و برون سازمانی مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان رشته ریاضی در استان اصفهان» نامناسب بودن روش‌های آموزشی را در افت تحصیلی دانش‌آموزان در درس ریاضی مؤثر دانسته است. کردآبادی (۱۳۷۱) تحقیقی تحت عنوان «علل و عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دبیرستان‌های استان اصفهان» انجام داده که نتایج وی از این قرار است: غالب پسران و دختران دانش‌آموز امید چندانی به دستیابی به شغل دلخواه خود از طریق ادامه تحصیل ندارند. فعالیت‌های غیردرسی یکی از عوامل مردودی اکثر پسران و دختران دانش‌آموز است. وجود امنیت روانی و عاطفی در خانواده‌ها اثر مهمی در قبول یا مردود شدن دانش‌آموزان دارد. دانش‌آموزان مردودی بیش از قبولی‌ها نسبت به مشاغل والدین در منزل اظهار نارضایتی کرده و آن را یکی از عوامل مردودی خود دانسته‌اند: اکثر دانش‌آموزان مردودی میزان جدیت دبیران را در دیدن تکالیف درسی ناچیز انگاشته‌اند. تعدادی از دانش‌آموزان مردودی بر خورد معاونین مدرسه را با خود منصفانه نمی‌دانند. به نظر دانش‌آموزان وسایل و امکانات آزمایشگاهی مدارس ناکافی است. دانش‌آموزان مردود غالباً سؤال‌های امتحانی را بی‌تناسب با مطالب تدریس شده انگاشته‌اند.

• تحقیقات خارجی

(روبی‌تال [۶]، ۱۹۹۷، عصار، ۱۳۸۱) هدف این مقاله پرداختن به این پدیده منحصر به فرد و ریشه‌یابی علت‌های احتمالی آن است. این کار، از طریق مراجعه به متون نظری و نتایج یک مطالعه مقدماتی، انجام شده است.

برای پرداختن به دلایل احتمالی افت عملکرد دانش‌آموزان پایه سوم راهنمایی نسبت به پایه دوم راهنمایی و در رابطه با سؤال‌های مشترک، یک مطالعه مقدماتی انجام گرفت. در این مطالعه، با ۱۵ نفر از معلمان ریاضی دوره راهنمایی مصاحبه به عمل آمد. سؤال اصلی مصاحبه درباره ریشه‌یابی این پدیده منحصر به فرد بود. معلمان ریاضی دوره راهنمایی شرکت‌کننده در مطالعه مقدماتی، عوامل پیدا و پنهان متعددی را برشمردند که هر یک به نوعی، می‌تواند توجیه‌کننده علت بروز چنین پدیده منحصر به فردی باشد. نتایج مصاحبه‌ها نشان داد که عوامل تأثیرگذار بر این افت، شامل مسائل اجرایی نظام آموزشی، ویژگی‌های برنامه درسی ریاضی راهنمایی، روش‌های تدریس و ارزشیابی، ماهیت ریاضی، چگونگی یادگیری، انتظارات برنامه درسی و جامعه ایرانی از دانش‌آموزان بوده است که بررسی هر یک از علت‌های مطرح شده توسط مصاحبه‌شوندگان، موضوع یک پژوهش جالب و راهگشا خواهد بود. با این حال این مقاله، تنها بر مصاحبه مربوط به سه سؤال شیب خط، تناسب و تشابه (کیامنش، ۱۳۸۰)، متمرکز شده است.

(شونفیلد [۷]، ۱۹۸۵؛ سانتوز [۸]، ۱۹۹۰، به نقل از رفیع‌پور، ۱۳۸۳). شونفیلد متأثر از الگوی چهار مرحله‌ای حل مسئله پولیا (۱۹۴۵) به بررسی عوامل تأثیرگذار بر حل مسئله ریاضی پرداخت. از دیدگاه شونفیلد (۱۹۸۵)، این عوامل شامل منابع دانشی، رهیافت‌های حل مسئله ریاضی، کنترل و

جدول ۲. توزیع افراد جامعه (هنرجویان) به تفکیک جنسیت و رشته

| | هنرجویان فنی | هنرجویان حرفه‌ای | جمع کل |
|------|--------------|------------------|--------|
| مذکر | ۲۱۰۶ | ۳۷۰ | ۲۴۷۶ |
| مؤنث | ۶۴ | ۲۶۹۵ | ۲۷۵۹ |
| جمع | ۲۱۷۰ | ۳۰۶۵ | ۵۲۳۵ |

● حجم نمونه

به دلیل آن که مطالعه کل جامعه از نظر زمان، به وقت زیادی نیاز دارد و از نظر هزینه‌های نیز مقرون به صرفه نیست لذا از بین اعضای جامعه افرادی به روش علمی به‌عنوان نمونه در نظر گرفته می‌شوند. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه از فرمول تعیین حجم نمونه استفاده شده است:

$$n = \frac{N}{1 + N \cdot e^2}$$

که در اینجا n = حجم نمونه
 N = جمع جامعه در اینجا ۵۲۳۵ نفر
 e = نسبت صفت مورد بررسی در اینجا ۰/۵ در نظر گرفته شده است

$$n = \frac{5235}{1 + 5235 \cdot 0.5^2} = 217$$

با توجه به تعداد متفاوت دانش‌آموزان دختر و پسر لذا نسبت هر یک از گروه‌ها را از حجم نمونه شخص می‌کنیم.

$$n_{\text{دختر}} = 217 \cdot \frac{2695}{5235} = 109$$

$$n_{\text{پسر}} = 217 \cdot \frac{2106}{5235} = 88$$

● خلاصه تحقیق

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که ۵۲/۸ درصد پاسخ‌گویان را هنرجویان دختر و ۴۷/۲ درصد را هنرجویان پسر تشکیل داده و ۴۸/۹ درصد دارای سنی زیر ۱۶ سال، ۴۳/۹ درصد بین ۱۶ تا ۱۸ سال و ۷/۳ درصد دارای سنی بین ۱۹ تا ۲۱ سال بوده‌اند. ۵۸/۱ درصد هنرجویان پایه دوم و ۴۱/۹ درصد هنرجویان پایه سوم بوده‌اند. ۳۸ درصد مادرانشان بی‌سواد، ۴۶/۶ درصد دارای تحصیلاتی در حد زیر دیپلم و ۱۵/۴ درصد دیپلم بوده‌اند. ۲۴/۶ درصد پدرانشان بی‌سواد، ۴۱/۶ درصد دارای تحصیلاتی در حد زیر دیپلم و ۲۵/۱ درصد دیپلم، ۳/۱ درصد فوق دیپلم و ۵/۶ درصد

نظام باوری مسئله حل کن هستند. بررسی نتایج مقدماتی، نقش این عوامل و به‌خصوص، نقش کنترل را به‌عنوان یک عامل تعیین کننده، برجسته کرد. در نتیجه، با توجه به محدودیت مقاله، تنها به نقش عامل کنترلی در حل مسئله پرداخته می‌شود. همان‌طور که شونفیلد اشاره می‌کند، کنترل به‌معنای انتخاب و به‌کارگیری منابع و استراتژی‌های مناسب به حل مسئله کمک می‌کند. از جمله توانایی‌های کنترلی، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱. طرح کلی حل مسئله؛ ۲. بازنگری و تصمیم‌گیری؛ ۳. دانش فراشناختی هوشیارانه. تحقیقات انجام شده در زمینه حل مسئله ریاضی، نشان می‌دهند که آگاهی فرد از دانسته‌های خود در زمینه ریاضی و نحوه استفاده از آن‌ها در موقعیت مناسب، همچنین بازیابی فرد از عملکرد خود در حین حل مسئله و بعد از حل مسئله، (توانایی‌های فراشناختی)، بر میزان موفقیت او در حل مسئله ریاضی و کاهش افت تحصیلی در درس ریاضی، تأثیر مستقیمی دارد (رفیع‌پور، ۱۳۸۳).

● روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف پژوهش در تحقیق حاضر از روش توصیفی - پیمایشی استفاده شده است. توصیفی به این دلیل که هدف از اجرای این پژوهش توصیف عینی واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا یک موضوع است (نادری و سیف نراقی، ۱۳۷۸) و پیمایشی از آن جهت که پژوهشگر به‌منظور کشف عقاید، افکار، ادراکات و ترجیحات افراد مورد نظر از پرسش‌نامه یا مصاحبه استفاده می‌نماید (سلیمی، ۱۳۷۴)

● جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از تعدادی از عناصر مطلوب مورد نظر که حداقل دارای یک صفت مشخصه باشند. صفت مشخصه صفتی است که بین همه عناصر جامعه آماری مشترک و متمایز کننده از سایر جوامع است (دلاور، ۱۳۷۸).

جامعه آماری این پژوهش را هنرجویان هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای استان چهارمحال و بختیاری تشکیل می‌دهند که تعداد آن‌ها بالغ بر ۵۲۳۵ نفر بوده است. جدول (۲) توزیع افراد جامعه را به تفکیک نشان می‌دهد.

لیسانس و بالاتر بوده‌اند. ۹۶/۶ درصد مادرانشان خانه‌دار، ۲/۲ درصد کارمند و ۱/۱ درصد شغل آزاد داشته‌اند. ۸/۷ درصد پدرانشان بی‌کار، ۲۲/۲ درصد کارمند، ۵۷/۳ درصد شغل آزاد و ۱۲ درصد دارای سایر مشاغل بوده‌اند.

جدول ۷. مقایسه میانگین عوامل فردی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی با میانگین فرضی ۳

| میانگین | t | درجه آزادی | سطح معناداری | اختلاف میانگین |
|---------|------|------------|--------------|----------------|
| ۲/۹۳ | ۱/۶۷ | ۳۵۷ | ۰/۰۹۱ | -۰/۰۶۹ |

و سن نشان می‌دهد که بین پاسخ‌ها تفاوت معناداری وجود دارد.

یافته‌های پژوهش با یافته‌های زیر همخوانی دارد:

علوفی (۱۳۶۹) دریافت نبودن وجود محیط آرام خانوادگی می‌تواند از عوامل افت تحصیلی تلقی شود.

یافته‌های پژوهش نشان داده است که میانگین نقش عوامل آموزشی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی ۳/۷ بوده است که در مقایسه با میانگین معیار، تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. بنابراین از نظر هنرجویان نقش عوامل آموزشی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی در حد متوسط بالاست. رتبه‌بندی عوامل افت نشان می‌دهد که این عامل با میانگین رتبه ۳/۲۲ رتبه اول را به خود اختصاص داده است. مقایسه پاسخ‌ها بر حسب جنسیت، سن و پایه تحصیلی نیز نشان می‌دهد که بین پاسخ‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد.

یافته‌های پژوهش با یافته‌های زیر همخوانی دارد:

کرامتی (۱۳۷۰) نامناسب بودن روش‌های آموزشی را در افت تحصیلی هنرجویان در درس ریاضی مؤثر دانسته است. مهرداد (۱۳۷۱) یافته‌های پژوهش نشان داده است که میانگین نقش عوامل اجتماعی - اقتصادی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی ۳/۳۷ بوده پس می‌توان نتیجه گرفت نقش عوامل اجتماعی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی بیش از حد متوسط است. در رتبه‌بندی عوامل افت عوامل اجتماعی با

● بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داده است که میانگین نقش عامل فردی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی ۲/۹۳ بوده که در مقایسه با میانگین معیار تفاوت معناداری را نشان نداده است. بنابراین نقش عوامل فردی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی از نظر آنان در حد متوسط ارزیابی شده است. رتبه‌بندی عوامل افت تحصیلی نشان می‌دهد که رتبه چهارم را به خود اختصاص داده است. همچنین مقایسه نقش عوامل فردی هنرجویان پایه‌های دوم و سوم نشان داده که در این زمینه تفاوت معنادار است. مقایسه بین عوامل فردی بر حسب سن هنرجویان نشان داده که در این زمینه تفاوت معنادار است.

یافته‌های پژوهش با یافته‌های زیر همخوانی دارد:

رضازاده و همکاران (۱۳۷۱) بین افسردگی و افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معنی داری وجود دارد. هزارجریبی (۱۳۷۳): دریافت عوامل فردی در افت تحصیلی دانشجویان فنی دانشگاه تهران مؤثر بوده است.

یافته‌های پژوهش نشان داده است که میانگین نقش عوامل خانوادگی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی ۳/۱۳ بوده که در مقایسه با میانگین معیار، تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. بنابراین نقش عوامل خانوادگی در افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی از نظر آن‌ها بیش از حد متوسط است. رتبه‌بندی عوامل افت تحصیلی هنرجویان هنرستانی نشان می‌دهد که عوامل خانوادگی با میانگین رتبه ۲/۲۱ رتبه سوم را به خود اختصاص داده است. مقایسه پاسخ‌ها بر حسب پایه تحصیلی

برپایی
نمایشگاه‌های
دایمی و هدف‌دار
در باره دستاوردها و
خلاقیت هنرجویان
فنی و حرفه‌ای
هنرستان‌های
استان برای بازدید
دانش‌آموزان دوره
راهنمایی و اول
دبیرستان و اولیای
آن‌ها و ایجاد
تسهیلات لازم
از طرف مدارس
برای بازدید این
دانش‌آموزان از
عوامل مؤثر ایجاد
علاقه در انتخاب
رشته تحصیلی
است

میانگین رتبه ۲/۶۳ رتبه دوم را به خود اختصاص می‌دهد. مقایسه پاسخ‌ها برحسب جنسیت، پایه تحصیلی و سن نشان می‌دهد که بین پاسخ‌ها تفاوت معناداری وجود دارد. یافته‌های پژوهش با یافته‌های پژوهش مهرداد (۱۳۷۱) که دریافت عوامل اجتماعی با ۶۳/۳ درصد پایین‌ترین میزان تأثیر را در افت تحصیلی مدارس متوسطه عمومی پسرانه شهرستان خرم‌آباد دارا هستند همخوانی دارد.

● پیشنهادهای کاربردی

یافته‌های پژوهش نشان داده است که نقش عوامل آموزشی در افت تحصیلی بسیار بالاست. لذا موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. فراهم نمودن آموزش‌های غنی قبل از خدمت و ضمن خدمت برای معلمان، توجه به حضور مؤثر و تأثیرگذار معلمان تخصصی، حرفه‌ای و تربیتی معلمان، گزینش دقیق و جذب و نگهداری معلمان متخصص، با سواد و حرفه‌ای؛

۲. مشکلات معیشتی و سلامت روانی معلمان مورد دیگری است که در کل فرایند تدریس و یادگیری اثرات مخرب دارد و باید کوشید تا این معضل نیز حل شود؛

۳. توسعه فضاهای آموزشی براساس معیارهای قابل قبول و با توجه به شرایط زیست-محیطی، بازسازی کلاس‌ها و فضاهای آموزشی با نگاهی نو به انسان و هنرجویان به‌عنوان یادگیرنده، توجه به سطح شناختی و عاطفی هنرجویان، ایجاد امکانات و تجهیزات آموزشی قابل قبول در حد جمعیت هنرجویان مدرسه و باز کردن فضا برای نوآوری افراد؛

۴. تحول در رویکرد و روش تدریس، کوشش در جهت فعال شدن هنرجویان، توجه بیشتر به علایق و تفاوت‌های هنرجویان، استفاده از مشارکت گروهی هنرجویان و به‌کارگیری رویکردهای تیمی در تدریس، ارائه روش‌های ترمیمی و جبرانی برای گروه‌های هنرجویان با توجه به استعدادها و متفاوت؛

۵. برپایی نمایشگاه‌های دایمی و هدف‌دار درباره دستاوردها و خلاقیت هنرجویان فنی و حرفه‌ای هنرستان‌های استان برای بازدید دانش‌آموزان دوره راهنمایی و اول دبیرستان و اولیای آن‌ها و ایجاد تسهیلات لازم از طرف مدارس برای بازدید این دانش‌آموزان.

۶. توجه بیشتر به جو اخلاقی هنرستان‌ها، وضع قوانین انضباطی، برگزاری آزمون ورودی و... می‌تواند در سلامت اخلاقی هنرستان‌ها نقش مهمی داشته باشد. چون یکی از عوامل جذب‌نشدن هنرجویان با معدل بالا به هنرستان‌ها جو اخلاقی نامناسب است.

* منابع

- امین‌فر، مرتضی (۱۳۶۷). **علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن**، فصل‌نامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۳ و ۱۴.

- اسدی، اکرم و مرادپور، علی‌عسگر (۱۳۸۱). **بررسی علل افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی در درس ریاضیات و عوامل جلوگیری از آن از دیدگاه آموزگاران شهرستان اردل**.

- بازرگان، عباس (۱۳۸۰). **ارزشیابی آموزشی**، تهران: سمت
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۲). **روان‌شناسی نوجوانان** (چاپ هفتم)، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی

- پولادی، علی (۱۳۷۵). **بررسی عوامل افت تحصیلی در دبیرستان‌های پسرانه شهرستان اهواز در سال تحصیلی ۷۳-۱۳۷۲**، پایان‌نامه کارشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

- صافی، احمد (۱۳۸۰). **تصویری از رشته‌های تحصیلی در دوره متوسطه در ایران و تحلیلی بر**

آن. ۷۰-۸۶

- عبدالحسین نفیسی. **عنوان مقاله: بهبود نسبی وضعیت خسارات اقتصادی ناشی از شکست تحصیلی در سال ۱۳۷۱ تحولات** (سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۱)

- گیامنش، علیرضا (۱۳۷۱). **ارزشیابی دروس ریاضی و هندسه نظام جدید آموزشی متوسطه**، فصل‌نامه تعلیم و تربیت، شماره ۳ و ۴.

- نادری، عزت‌الله؛ سیف‌نراقی، مریم (۱۳۷۸). **احساس و ادراک از دیدگاه روان‌شناسی: ۱۸۴-۱۸۵** - معادنت آموزش فنی و حرفه‌ای، ۱۳۶۶